

FÖRVETET

EN TIDNING FÖR DIG INOM JORDBRUK OCH LANDSBYGD | LÄNSSTYRELSEN I JÖNKÖPINGS LÄN | NR 2 2021

*Hon brinner
för det lokala*

Ödehus som potentiella drömboenden | Viktiga pollinatörer
Skogens kraft för mångbrukare | Fältgentiana – en sällsynt raritet
Ny våtmarkstyp mot övergödning i Lillån | Vargar och tamdjur

FÖRVETET

Länsstyrelsen i Jönköpings län
Telefon 010-223 60 00
E-post jonkoping@lansstyrelsen.se
Webb www.lansstyrelsen.se/jonkoping

KONTAKT

Ansvarig utgivare
Nina Elmsjö, Avdelningschef
Landsbygdsavdelningen,
Länsstyrelsen i Jönköpings län
E-post nina.elmsjo@lansstyrelsen.se

UTGIVNINGSPLAN 2021

4 mars, 6 maj, 23 september,
25 november

PRENUMERATION

Önskar du prenumerera på Förvetet
kontakta Länsstyrelsens växel.
Prenumerationen är kostnadsfri.
Telefon 010-223 60 00
E-post jonkoping@lansstyrelsen.se

GRAFISK FORM

Pär Axenford

FOTO

Framsidesbild: Jonatan Nilsson

UPPLAGA

5 200 exemplar

TRYCK

Exakta, Malmö 2021

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

Förvetet delfinansieras
av EU-medel

Europeiska jordbruksfonden för
landsvgrutveckling Europe
investerar i landsbygdsområden

Vinter, vår, vinter, vår...

Att april kan vara nyckfull vädermässigt vet vi sedan tidigare, men jag tycker att nyckfullheten verkar ha spridit sig även till andra månader. Ena dagen är det vårvärme och nästa dag är det minusgrader och vinterjacka på igen, från februari och framåt. När jag skriver detta är det sjunde april och dagen inleddes med minusgrader och utsikt över snötäckt gräsmatta i Tenhult.

Pandemin fortsätter, tyvärr, och på Länsstyrelsen har vi börjat vänja oss vid att arbeta hemifrån i en utsträckning som för något år sedan framstod som omöjligt. Nog för att jag trivs med utsikten i Tenhult men att gå till jobbet är inte riktigt som vanligt när jobbet finns ett rum bort och kollegorna endast är närvarande i digital form. Fysiska möten är en bristvara i dessa tider och jag hoppas att de tre v:na, vår, värme och vaccin, tillsammans kan innebära att samhället åter kan öppna upp.

På fältkontrollenheten innebär våren att vi förbereder oss för kontroller i fält. Några av er har förmodligen redan träffat på kontrollanterna i år, registerkontrollerna har påbörjats och pågår. Fältsäsongen med arealkontroller är dock det riktiga vårtecknet på min enhet och något som vi ser fram emot.

Förmånen att få besöka er runtom i länet och ta del av allt det arbete som ni lägger ner på att hålla landskapen öppna, grönskande och, inte minst, livsmedelsproducerande, gör våren speciell. I det här numret kommer ni, bland annat, att kunna läsa om hur en fältkontroll går till, vad vi tittar på i fält och hur vi anpassat kontrollerna med tanke på den rådande pandemin.

Toomas Pantzar
Enhetschef,
Enheten för fältkontroll

DETTA NUMRETS FÖRFATTARE

Vill du komma i
kontakt med någon
artikelförfattare?

Vi nås via telefon 010-223 60 00
e-post fornamn.efternamn@lansstyrelsen.se

Linda Andersson

Maria Carlsson

Jenny Knutsson

Stefan Liljengren

Elna Ljunggren

Cornelia Mattiasson

Kristin Norkvist

Ellen Nystedt

Christina Odén

Johanna Petersson

Maria Tarlowska

Lisa Weimann

Innehåll nr 2 2021

4 Värnamos ödehus blir drömboenden

Över hela länet finns det obebodda hus som förfaller. Men intresset för ödehusen ökar kraftigt och därför inventerar bland annat Värnamo kommun de obebodda husen i kommunen.

8 Knäckebrödkurs blev startskottet

Romy Ehnert är entreprenören med många idéer och en stark passion för lokal mat och dryck som hon vill sprida till andra.

11 Sista ändringsdag

Du kan göra vissa ändringar i din SAM-ansökan efter att du skickat in den.

13 Viktiga pollinatörer

Pollinerande insekter bidrar till produktion av livsmedel och till ett fungerande ekosystem. Det finns massor av viktiga pollinatörer runtomkring oss, bland andra ett flertal olika fjärilsarter. Känner du igen de här arterna och vet du detta om dem?

15 Vill du ha rådgivning om dina marker?

Ängs- och betesmarker är några av de mest artrika miljöer som finns och de är helt beroende av att vi fortsätter att bruka dem genom bete och slåtter.

16 Skogens kraft för mångbrukare

Här möts företagare som träförädlare, naturguider och matentreprenörer för att knyta nya kontakter, hitta samarbetsparter och bredda sina affärsmöjligheter. Alla har skogens resurser som gemensam nämnare.

20 Fältgentiana – en sällsynt raritet

Fältgentianan är en ört som framförallt trivs i gräsmarker som hävdas med slåtter eller bete. Den var tidigare en ganska vanlig art i våra ängs- och betesmarker, men är idag en sällsynt raritet som återfinns allt mer sällan.

23 Vargar och tamdjur

Närvaron av större rovdjur väcker lätt oro och tankar hos människor kring hur tamdjur bäst skyddas. Vargar lever mest av vilt så som älg, rådjur, kron- och dovhjort, vildsvin och småvilt. Men ibland händer det tyvärr att vargar angriper och dödar tamdjur.

24 Kontroller ger rätt stöd till rätt mottagare

Kontrollerna är en förutsättning för att stöd och ersättningar ska kunna betalas ut till stödmottagarna.

26 Ny våtmarkstyp mot övergödning i Lillån

Det är viktigt att minska tillförseln av näringsämnen från land till vatten i områden där övergödning är eller riskerar att bli ett problem. I Ås har Åke Larsson färdigställt en alldeles speciell våtmark. Den andra i sitt slag i länet.

29 Nya pengar till Landsbygdsprogrammet

Vi har fått 80 miljoner att fördela under 2021 och 2022 till Jönköpings län. Pengarna riktar sig framförallt till dig inom de gröna näringarna.

30 Recept - fira in våren med rabarber

31 Smått och gott från länet

Värnamos ödehus blir drömboenden

Över hela länet finns det obebodda hus som förfaller. Men intresset för ödehusen ökar kraftigt och därför inventerar bland annat Värnamo kommun de obebodda husen i kommunen.

– Vi gör det för att få fler att flytta till kommunen och vi vill hjälpa till att få landsbygden mer levande, säger Lisa Lidén.

Text och foto Jonatan Nilsson

Om du söker på ödehus på internet får du flera träffar på artiklar som den här. Trenden att renovera ödehus växer och intresset tros ha ökat på grund av pandemin. Det finns också många grupper på Facebook som handlar om att hitta eller renovera ödehus; vissa grupper har tiotusentals medlemmar.

I Värnamo kommun rider man på vågen av den här växande trenden. Sommaren 2020 började man arbetet med att inventera kommunens ödehus. Men att ta reda på om ett hus är öde eller inte kan vara komplicerat och i Värnamo har man valt att gå en mer digital väg än att ge sig ut för att leta.

– Man skulle kunna tro att en inventering är detsamma som att vi åker omkring och tittar om vi ser något tomt hus. Så är det inte, säger Lisa Lidén som påbörjade arbetet i sin roll som Landsbygdsutvecklare i Värnamo kommun.

SÖKER EFTER FASTIGHETER

Jag träffar Lisa Lidén och hennes kollega Jirka Bärnlund Fors som är

vikarierande Landsbygdsutvecklare medan Lisa jobbar med ett annat uppdrag. Vi träffas i natur- och hembygdspark Apladalen i centrala Värnamo. Här finns inga ödehus men det är en lugn och fin miljö med hus från 1700- och 1800-talet som skulle kunna klassas som öde om de stod i skogen och var bortglömda. Värvarmen har inte lyckats ta över än och träden är fortfarande kala, men fåglarna gör verkligen ett försök att få det att kännas som vår. Blundar man kan man nästa tro att träden har börjat grönska.

Önskemålet var att vi skulle träffas ute på landsbygden vid något av ödehusen som finns i kommunen. Jag såg framför mig ett trähus från förra sekelskiftet. Kanske någon trasig ruta, mossigt tak och en trädgård som nästan har tagit sig hela vägen in i huset. Men det visar sig att det kan vara ganska känsligt för ägare till de här ödehusen och ingen av ägarna som Lisa och Jirka var i kontakt med ville att deras hus skulle bli symbolen för ödehus i kommunen.

MÅNGA SAMTAL

Lisa berättar vidare om hur arbetet med inventering går till i praktiken.

– Vi använder oss av vårt GIS-system (geografiskt informations-system). Vi har en helt fantastisk GIS-avdelning kan jag säga.

De har sökt efter fastigheter som det inte finns någon permanent skriven på och där det finns eller vid något tillfälle funnits kommunalt eller privat vatten och avlopp. De har fått träff på 1300 fastigheter; flera är fritidshus. Lisa och Jirka skickade ut brev till alla fastighetsägare, frågade om de använde fastigheten och om de eventuellt ville hyra ut eller sälja. Flera av fastighetsägarna har hört av sig och en del kan tänka sig att hyra ut sitt hus. Många av husen kanske ser öde ut men de är långt ifrån bortglömda. Lisa fick många samtal och historier om fastigheterna.

– Vi har fått kanske 200 svar, flest från folk som fortfarande använder sina hus. Vi har också fått många historier.

Fortsättning på nästa uppslag »

Hållbarhet är viktigt för de som söker ödehus. Man flyttar ut på landet även om man inte på något sätt tänker bli självförsörjande. Man vill få ökad livskvalitet.

Jirka Börnlund Fors

Exempelvis om hus som stått inne i centrala Värnamo och blivit utflyttade till landsbygden för att man har velat bevara byggnaden, och nu använder man den som sommarstuga för femte generationen, säger Lisa och hennes kollega Jirka fyller på:

– Husen är inte så öde som man skulle kunna tro från första början, säger han.

– Nej, och vilken glädje folk har av dem över generationer, fortsätter Lisa.

KOMMUNALT UPPDRAG

I flera kommuner väljer man att tillsätta en ny tjänst för att göra arbetet med att inventera ödehus och förmedla kontakter mellan ägare och potentiella köpare. I Värnamo kommun har man valt att göra det i befintlig tjänst och anledningen till att kommunen överhuvudtaget engagerar sig i den här frågan är bland

annat för att kommunen vill ha en levande landsbygd.

– Ju fler som bor på landsbygden, desto större chans att vi kan öppna upp kommersiell service i högre utsträckning. Om fler flyttar till kommunen får vi också fler skattebetalare. Så det här är i allra högsta grad ett kommunalt uppdrag, säger Lisa.

I kommunen finns ett mål att öka antalet invånare till 40 000 invånare till 2035. Det är en ökning med 5000 invånare.

– Det är klart att det finns mycket tomter och möjligheter att bygga i Värnamo stad, men som landsbygdsutvecklare ser vi gärna att både kransorterna och landsbygden får bidra till den här befolkningsökningen, säger Jirka.

POTENTIELLA DRÖMBOENDEN

På kommunens webbplats finns en sida som handlar om ödehus och

här presenteras husen som potentiella drömboenden. Det är inget som verkar vara taget ur luften för det är många som har just den inställningen. De söker sig kanske tillbaka till staden de är uppvuxna i men de vill ut på landsbygden.

– Genomgående är att de vill sätta tänderna i någonting. De vill bygga upp någonting och just ödehustanken är väldigt lockande för många. Man vill inte flytta in i en färdig villa utan man vill göra någonting genuint. Det är inte tomten de ute efter, utan det är verkligen något gammalt med själ, säger Jirka.

Flera gånger om dagen hör personer, som vill köpa ett ödehus, av sig till Jirka. Under pandemin tycks intresset ha ökat. Nu är det högre tolerans för arbete hemifrån och man ser värdet av att bo nära naturen. Det handlar också många gånger om att ta sig bort från det

värsta ekorrhjulet som Jirka beskriver det.

– Hållbarhet är viktigt för de som söker ödehus. Man flyttar ut på landet även om man inte på något sätt tänker bli självförsörjande. Man vill få ökad livskvalitet.

STARKA KÄNSLOR

Men det är inte helt enkelt att hitta hus som är till salu. Många av husen som står öde är ju långt ifrån bortglömda. Det finns mycket historia och känslor knutna till de här fastigheterna.

– Ofta är det ett föräldrahem eller så. Det kanske är lite förfallet eller omodernt, finns någon fuktskada eller kanske en påbörjad renovering som man inte vill visa upp. Man vill inte att det ska bli kommersiellt och offentligt, säger Lisa och fortsätter.

– Folk är väldigt måna om sina fastigheter. Är det då gårdar eller

hus som har gått i arv så känner man ju verkligen ett ansvar att de ska lämnas över till rätt person. Det känns inte som att många skulle kunna leva med att sälja till någon som förstör fastigheten.

VIKTIGT MÖTE

I Facebookgrupper kan man se före- och efterbilder på hus som en gång stod tomma och öde, men som nu blivit en plats där någon bor och trivs. Det som såg så lite ut för världen har blivit ett hem. Det är den här förvandlingen som Jirka tror behöver synas mer. De brev som kommunen har skickat ut och den uppmärksamhet som trenden med ödehus får tror han sår frön hos ägare av tomma fastigheter.

– Det finns nog flera som bara någonskans behöver förlika sig med att det kan finnas andra som kan ta över och förvalta fastigheten, säger han.

Både Lisa och Jirka är överens om att mötet mellan köpare och säljare kan vara väldigt viktigt när det handlar om ödehus. Just för att det finns så mycket historia och känslor involverat. Men det är också historien och själen som lockar många som söker ödehus. De ser det som något levande och personligt som de vill förvalta. Det handlar oftast mer om att bygga vidare på det som finns än att riva och göra om. Jirka tror att när fler fastighetsägare inser att det finns de som kan förvalta husen på ett bättre sätt kommer vi se fler sålda ödehus. Men tack vare personliga möten kanske de inte dyker upp på säljsidor utan de säljs direkt till någon som känns rätt.

– Mötet mellan köpare och säljare är viktigt för det handlar i många fall om att ta över en stafettpinne, säger Jirka. ■

Knäckebrödskurs blev startskottet

Romy Ehnert är entreprenören med många idéer och en stark passion för lokal mat och dryck som hon vill sprida till andra.

– Jag vill inspirera och förmedla kunskap och förståelse om värdet som ligger i mathantverk, traditioner och närproducerade råvaror.

Text Christina Odén | Foto Jonatan Nilsson

Många känner igen Romy Ehnert från REKO-ringutlämningen vid M2 i Jönköping. Andra har gått en kurs hos henne och lärt sig göra egen grillost, ostkaka eller eget surdegsbröd. Och en del har kanske anmält sig till hennes korvskola och ser framemot att lära sig hantverket så fort restriktionerna lättar.

BÖRJADE MED VINODLING

Romys intresse för mathantverk har funnits länge, men allt började med vinodling. Romy kommer ursprungligen från Tyskland och är utbildad vinodlare och sommelier. Under många år jobbade hon i hemlandet med försäljning och event kring vin. Efter flytten till Sverige 2015 började idén om att starta eget växa sig allt starkare. Startskottet var en knäckebrödskurs som Romy fick i present av sin man. Det var då hon insåg att hon ville satsa på att driva egen kursverksamhet. Romy började med bakning hemma i det egna köket, men upptäckte snart bagarstugan i den närbelägna Ödestugu, i sydöstra delen av Jönköpings kommun.

– Det är en generationsöverskridande samlingsplats i byn som möjliggör bakning, matlagning och gemenskap. En häftig plats med många möjligheter, säger hon och fortsätter:

– Jag blev tillfrågad att hålla en kurs i bakning av surdegsbröd och efter det la jag ut två kurser som genast blev fullbokade. Kursdeltagarna spred det vidare och snart växte det till företagsgrupper. Sen rullade det på med surdegspizza, grillost, pasta, ostkaka och sedan 2019 driver jag min egen verksamhet – Eldsjäl Mathantverk & Möten.

VILL INSPIRERA

Romy berättar vidare att den gemensamma nämnaren för kurserna är att hon vill ge inspiration och förmedla kunskap om mathantverk som bygger på lokala råvaror. Oavsett om det är spannmål, mjölk, kött eller grönsaker.

– Jag vill skapa medvetenhet om råvarornas värde och kvalitet och visa hur man själv kan göra mycket i sitt eget kök med de råvarorna som produceras i närområdet. Att så ett frö kring detta kan vara en ögon-

öppnare för många och leda till att folk gör mer medvetna matval tror jag, säger hon.

Under åren har Romy etablerat samarbeten med många producenter och fått nya idéer kring förädling av råvaror som hon omsatt till produkter. Hon fortsätter ändå att använda sig av gamla tekniker och traditionella sätt att tillverka och förädla.

– Samtidigt så gäller det att utveckla mathantverket och vara lyhörd för marknadens behov. Du behöver hitta det unika som du kan nyska in dig på och som gör din produkt speciell.

INTRODUCERA TEMEPH

Just nu jobbar Romy med temeph – en fermenterad vegetarisk produkt som görs av bönor eller ärtor och som hålls ihop av ett svampmycel.

– Jag använder svarta Ölandsbönor – de är ljuvliga att göra temeph på. Många är nyfikna på denna proteinkälla som kan stekas, grillas, ångas, wokus, friteras, ugnsbakas eller ingå i olika grytor. Jag valde att introducera temeph för länets konsumenter via REKO-ringarna i Eksjö och Jönköping/Huskvarna.

Fortsättning på nästa uppslag »

Hon förklarar att intresset har varit stort och att många är nyfikna. Hon har redan några stammisar. Romy var med och startade REKO-ringen i Jönköping/Huskvarna och har sett hur antalet anslutna producenter och konsumenter ökat markant under relativt kort tid.

– Medvetenheten hos konsumenterna har ökat säger Romy. Från början var det få som visste vad en REKO-ring var och hur det funkade, men genom medias intresse och uppmärksamhet har fler insett vilka unika produkter av hög kvalitet som man kan få tag på via REKO-ringarna. Dessutom får man träffa den som besitter kunskapen och kan hantverket.

AKTUELLA FRÅGOR

Även den pågående pandemin har aktualiserat frågorna om matens ur-

sprung och tydliggjort sårbarheten i livsmedelskedjan. Många har fått ställa om sin verksamhet och testat nya sätt att nå sina kunder och sälja produkter. Även Romy har fått ställa om under året, då många av de planerade fysiska kurserna inte har kunnat genomföras.

– Men det gäller att se möjligheterna och vara uppfinningsrik. Jag har omvandlat mina fysiska kurser till onlinekurser och har fått planera en del för att få till bra lösningar. Jag ser alltid till att deltagarna får en ingredienslista och handlar allt i förväg. Hon fortsätter:

– I februari höll jag en onlinekurs i bakning av semlor för en grupp tyska baktusiaster och före jul höll jag en kurs i hur man bakar lussekatter. Under tiden degen jätte fick deltagarna titta och lyssna på en Lucia-konsert - vilket gjorde succé. ■

ROMYS TIPS OCH RÅD

- Våga tro på din idé oavsett hur galen den är. Men se till att bolla idéer och nätverka med andra.
- Testa i liten skala. Var flexibel och anpassa dig efter marknadens behov och situationer som kommer.
- Våga ta hjälp av andra. Gå kurser och utbilda dig!

Är du nyfiken på mathantverk och förädling av lokala råvaror?

Passa då på att anmäla dig redan idag. Inbjudan till våra småländska förädlingsträffar läser du mer om på sidan 31.

Sista ändringsdag

Du kan göra vissa ändringar i din SAM-ansökan efter att du skickat in den.

Text Maria Tarlowska

ÄNDRINGAR DU KAN GÖRA FRAM TILL DEN 15 JUNI:

- Lägga till, ändra och ta bort block.
- Lägga till, ändra och ta bort skiften.
- Ändra grödkod.
- Lägga till eller ta bort ekologiska fokusarealer för förgröningsstödet.
- Ta emot stödrätter från någon annan om du har minst fyra hektar mark och stödrätter för minst fyra hektar.
- Ändra eller ange fler produktionsplatser gällande stöd inom nötkreatursstöd, kompensationsstöd, ekologisk produktion eller omställning till ekologisk produktion samt hotade husdjursraser.
- Lägga till mark i åtagande eller lägga till åtagandenivå (särskild skötsel) om du sista ansökningsdag den 15 april har kommit in med en ansökan om ett nytt åtagande eller ny mark som läggs till befintligt åtagande.
- Ändra åtagandet om det finns felaktigheter som Jordbruksverket eller länsstyrelsen inte känner till eller om det finns igenväxning på blocket som du har åtgärdat.

Har du haft mer än 30 procent igenväxning på blocket får du inget åtagande. Du får söka ett nytt åtagande på blocket när du har åtgärdat igenväxningen.

Den 15 juni är också sista dagen att ansöka om att överta eller överlåta del av någon annans SAM-ansökan eller åtaganden.

ÄNDRINGAR DU KAN GÖRA EFTER DEN 15 JUNI:

- Minska arealen på block och ta bort block.
- Minska arealen på skiften och ta bort skiften.
- Dra tillbaka ansökan om åtagande och/eller utbetalning på skiften i en eller flera ersättningar.
- Dra tillbaka hela ansökan om utbetalning i en eller flera ersättningar.
- Minska antalet djur som du söker djurvälståndersättningar för.
- Ändra grödkod.

Det är inte möjligt att ändra till en annan ersättningsnivå efter sista ändringsdagen. Kom ihåg att ändring av grödkod kan påverka dina ersättningar samt hur du uppfyller villkoren i förgröningsstödet och djurtätheten. Däremot påverkas inte gårdsstödet av att du ändrar grödkod.

Det är viktigt att kontrollera ändrade block efter du har skickat in din ansökan. Blocken granskas fortlöpande med hjälp av flygfoto eller besök på plats.

Gör samtliga ändringar så fort de har inträffat. Det är inte möjligt att göra ändringar om länsstyrelsen har hittat något felaktigt i handläggningen av din ansökan, eller om länsstyrelsen meddelar dig att din gård är uttagen till kontroll.

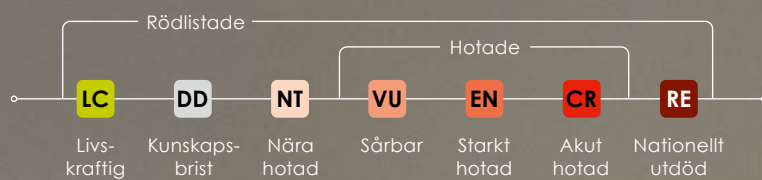

NT

Sexfläckig bastardsvärmare
Zygaena filipendulae

Den svenska rödlistan med internationella förkortningar.

Viktiga pollinatörer

Pollinerande insekter bidrar till produktion av livsmedel och till ett fungerande ekosystem. Det finns massor av viktiga pollinatörer runtomkring oss, bland andra ett flertal olika fjärilsarter. Känner du igen de här arterna och vet du detta om dem?

Text Jenny Knutsson (Fakta från Aartdatabanken) | **Foto** Lars Petersson

CITRONFJÄRIL

Gonepteryx rhamni
(Bedömning enligt Rödlistan: Livskraftig)

Citronfjärilen övervintrar som vuxen och är därför ute och flyger tidigt på våren. Den är beroende av att det finns antingen brakved eller getapel i omgivningen, på dessa buskar lägger den sina ägg. Fjärilen kan leva i lite mer än ett år, och är en av de mest långlivade fjärilarna. För citronfjärilen är det väldigt viktigt att det finns tidigt blommande växter som tussilago och sälg. Under sommaren föredrar den röda och blå blommor som ängsvädd, åkervädd, rödklöver och olika tistelarter. I september kryper fjärilarna in i lämpliga övervintringsplatser, till exempel hålrum i stubbar, tuvor eller under små täta granar. Här hänger de sedan uppochnar och inväntar våren.

MINDRE TÅTELSMYGARE

Thymelicus lineola
(Bedömning enligt Rödlistan: Livskraftig)

Mindre tåtelsmygare finns på nästan alla slags ängsmarker, men de föredrar torrare gräsmark på sand. Arten trivs därför mycket bra i moderna vägrenar och sprids längs dessa genom landet. Fjärilarna är flitiga blombesökare och parning sker ofta på blommor som vädd, blåeld, oxtunga, fibblor och baljväxter. Äggen läggs däremot på

bredbladiga gräs, till exempel ängskavle, bergrör, kvickrot eller hundäxing. Arten fördes av misstag in till Nordamerika 1910 och blev snabbt ett skadedjur, eftersom det saknas naturliga fiender där. I Europa finns det över 20 olika parasitsteklar som angriper fjärilens larver, så här finns en naturlig balans.

BASTARDSVÄRMARE

I Sverige finns sju arter bastardsvärmare. Förekomsten av sex av dessa har gått tillbaka de senaste tio åren. Detta beror framför allt på upphörd hävd av slåttermarker, igenväxning av tidigare hävdade marker samt skogsplantering på mindre ängsmarker, brynnära marker och kantzoner. Bastardsvärmarnas livsmiljöer har därför minskat och isolerats från varandra.

Bastardsvärmare är mycket känsliga för hur markerna där de förekommer hävdas och sköts. Marker med bastardsvärmare måste därför hanteras med eftertanke. Hård hävd, tidig slåtter och intensivt bete av blommor under insekternas flygperiod i juni-juli är alla negativa faktorer. Larverna behöver kunna förpuppas och kläckas i halvhög växtlighet, och dessutom måste de vuxna individerna ha tillgång till nektar. Eftersom bastardsvärmare inte flyger så bra så är de helt beroende av att ha både födokällor

och ägglägningsplatser i sin närhet. Men det går att lyckas. Småländska försök visar att betessläpp i slutet av juli och början av augusti fungerar bra för bastardsvärmare. Markerna hävdas då, men fjärilarna får också möjlighet att hinna kläcka ägg, hitta mat och föröka sig. Slätter och röjning av vägkanter och gräsmarker går också att anpassa för att gynna bastardsvärmare liksom många andra insekter. Vänta med slåtter till augusti, och använd inte slåtterkrossar som mal sönder vegetationen. En annan strategi är att hävda markerna i sektioner eller fallor så att inte all högre vegetation och nektarkällor försvinner samtidigt. På så sätt kan viss hävd ske redan under flygtiden utan att få lika drastiskt negativ effekt som tidigt bete eller slåtter.

KLUBBSPRÖTAD

BASTARDSVÄRMARE

Zygaena minos
(Bedömning enligt Rödlistan: Nära hotad)

Den klubbsprötade bastardsvärmaren hittas bara i nektarrika miljöer. Arten föredrar torra, solexponerade och gärna kalkhaltiga sandmarker liksom glesa soliga skogsmarker eller buskmarker på sandjordar. Svärmaren har bockrot som värdväxt. Mot slutet av dagen kan flera individer samlas på en blomma för att övernatta tillsammans.

NT Ångsmetallvinge
Adscita statices

LC Mindre Tätelsmygare
Thymelicus lineola

LC Citronfjäril
Gonepteryx rhamni

Utbredningsområdet har minskat kraftigt under de senaste 30 åren, speciellt i Småland, och arten är nu sällsynt.

SEXFLÄCKIG BASTARDSVÄRMARE

Zygaena filipendulae
(Bedömning enligt Rödlistan: Nära hotad)

Den sexfläckiga bastardsvärmaren är fortfarande ganska vanligt förekommande i Götaland. I andra delar av landet har förekomsten minskat. Under gynnsamma förhållanden kan en enda population bestå av flera tusen individer. Vuxna fjärilar kan flyga upp till 10 kilometer, vilket gör arten mindre känslig än många andra som inte kan förflytta sig lika lätt. I vanliga fall håller sig dessa fjärilar till en och samma plats och förflyttar sig högst ett par hundra meter, likt andra bastardsvärmare. Svärmaren har kärringtand som värdväxt och lever helst i öppna torra blomrika ängsmarker, hagmarker, vägrenar och skogskanter.

ÄNGSMETALLVINGE

Adscita statices
(Bedömning enligt Rödlistan: Nära hotad)

Även ängsmetallvingen räknas till bastardsvärmarna. Det finns två varianter av ängsmetallvinge. Den ena varianten lever på torra, helst sandiga och blomrika gräsmarker där det växer vädd, blåmunkar och axveronika. Den har bergssyra som värdväxt och lägger sina ägg på dess blad. Den andra varianten föredrar friskare marker med smörblommor och gökblomster. Den har ängssyra som värdväxt och lägger sina ägg på den. Båda varianterna har minskat kraftigt och försvunnit från många platser när markanvändningen i jordbruket har ändrats och blivit mer intensiv. Ängsmetallvingen gynnas tydligt av slåtter och lågintensivt bete. Den förekommer vanligen inte i mer intensivt betade hagar. Arten kan överleva ett tag i marker där hävden har upphört, men i takt med att blomsterfloran trängs undan försvinner arten så småningom. Ängs-

metallvingar förekommer ganska sällan i vägar eller skogsbryn, som annars är viktiga tillflyktsorter för många fjärilar. De flyttar sig heller inga långa sträckor. När lämpliga bo- och födosöksplatser isoleras är det därför svårt för dessa fjärilar att sprida sig. För att försvara sig kan ängsmetallvingar bilda det giftiga ämnet cyanväte. Denna försvarsmekanism tillsammans med den metalliska signalfärgen gör att fjärilen har ett oskyggt beteende. ■

RÖDLISTAN

Den svenska rödlistan är en bedömning och sammanställning över enskilda arters risk att dö ut i Sverige och ger en överblick över arternas tillstånd. Listan tas fram av SLU Artdatabanken. Den senaste versionen utkom i april 2020. Mer information finns på artdatabankens webbplats:

www.artdatabanken.se/var-verksamhet/roedlistning

Vill du ha rådgivning om dina marker?

Ängs- och betesmarker är några av de mest artrika miljöer som finns och de är helt beroende av att vi fortsätter att bruka dem genom bete och slåtter. Vill du ha råd och tips på hur du kan bevara och förmera den biologiska mångfalden och rikedomen av växter, djur och insekter i dina marker?

Text och foto Jenny Knutsson

Vi erbjuder kostnadsfri rådgivning hemma på din gård där innehållet anpassas efter dina behov. Målet är att bidra till länets regionala miljöarbete och att uppnå miljömålet Ett rikt odlingslandskap. Ett rådgivningsbesök kan till exempel

handla om skötsel, röjning eller restaurering av marker samt möjligheten att söka olika ersättningar. Vår rådgivning riktar sig till dig som är lantbrukare eller markägare, liksom till dig som på annat sätt deltar i skötseln av odlingslandskapet. ■

KONTAKTA OSS OM DU VILL VETA MER!

Johanna Petersson
Telefon 010-223 62 35
johanna.petersson@lansstyrelsen.se

Jenny Knutsson
Telefon 010-223 62 07
jenny.knutsson@lansstyrelsen.se

Skogens kraft för mångbrukare

Projektet Skogens kraft ska stärka småskaligt företagande med skogen som bas. Här möts företagare som träförädlare, naturguider och matentreprenörer för att knyta nya kontakter, hitta samarbetsparter och bredda sina affärsmöjligheter. Alla har skogens resurser som gemensam nämnare.

Text Ellen Nystedt | Foto Privata foton.

Du kommer nu att få möta fem vitt skilda mångbruksföretag som alla är skogens entreprenörer. Idéer, råvaror och inspiration hämtas helt enkelt från skogen. Det unika med Skogens kraft är bredden av verksamheter och affärsidéer. Driver du företag eller klurar du på en spännande affärsidé med skogen som bas? Ta chansen att samverka i nätverket och utveckla din verksamhet. Projektet arbetar även med kunskapsdelning er företagare emellan genom att demogårdar bjuder in till aktiviteter för nätverkets mångbrukare. Välkommen till Skogens kraft!

MÖT FEM AV SKOGENS ENTREPRENÖRER

1 FOSSILFRITT OCH MANUELLT
Reinhard Strohm, skogsmästare och Ulrike Strohm, landskapsplanerare, flyttade från Tyskland till Tenhult.

– Vi flyttade hit eftersom vi tycker om människorna, landskapet och alla sjöar.

Med stort intresse för skogsbruk, klimat och miljöfrågor, driver de deltidsföretaget ACDC-skog med

Reinhard och Ulrike Strohm flyttade från Tyskland till Småland för att leva drömlivet och arbeta fossilfritt.

uppdrag inom skogsbruk, naturvård och landskapsplanering.

Allt arbete sker fossilfritt. Motorsågar, röjsågar liksom elbilen laddas via solcellerna på hustaket.

När jag frågar paret Frohm om varför arbetet sker fossilfritt kommer svaret från hjärtat.

– Vi vill bidra till ett mer hållbart och klimatanpassat skogsbruk.

Skogens ekosystem visar redan nu tydliga tecken på klimatiförändringen. Fler barkborrar och skogsbränder är bara två exempel.

– En annan positiv grej med elektriska redskap är att de kräver betydligt mindre underhåll, laddar billigt och startar med ett knapptryck, säger Reinhard och ler stort innan han fortsätter:

Fortsättning på nästa uppslag »

Gösta i Loaklev med en vacker bräda sågad av sälj från gården.

Jan i sitt eget paradis i Ramkvilla, där han utvecklar både skogsbruket och verksamheten i takt med hur han själv betraktar omvärlden.

– Vår vision är att visa på alternativ för ett fossilfritt skogsbruk och inspirera andra att följa vårt exempel. Reinhard ser sig själv som en skoglig mångbrukare med måtto.

Han menar att det inte finns några gränser för hur mycket man kan uppnå med goda samarbeten.

När jag frågar om ACDC inte går tvärtemot utvecklingen inom skogsbruket svarar han:

– Jag ser en ljus framtid också för elektrifieringen av större maskiner. Här i Småland finns dessutom många känsliga områden som är olämpliga för stora maskiner. Det finns också områden som är för små för att man ska få lönsamhet i att flytta dit de stora maskinerna.

∞ acdc-skog.se

2 FÖRÄDLING FRÅN EGNA GÅRDEN – LÖV I FOKUS

Vi möter Gösta och Gunnel Jons-son, fjärde generationen på den cirka 40 hektar stora gården i Loaklev. Gösta har varit i skogsbranschen hela livet, främst utanför den egna gården. Under stormarna Gudrun och Per gick mycket av den egna skogen förlorad. Men att se hur olika skogen hade påverkats gjorde att Gösta kom till nya insikter. Att varierade bestånd med lövsinslag klarade stormarna bäst väckte nyfikenhet och sedan dess har Göstas intresse för löv ökat för varje år. Både Gösta och Gunnel ser många möjligheter och allt fler olika värden i skogen. Paret är hängivna biodlare och har engagerat sig i lokala löv-

skogsprojekt. Där Högländsleden passerar gården har de till och med tagit fram en ren björkskog.

– Lite skönhet får man bjuda på! säger Gösta med glimten i ögat.

Gösta beskriver sig själv som en mångsysslare med fotfäste i det traditionella skogsbruket. Han är starkt engagerad i hur man kan förädla lövvirke till annat än pappersmassa. Därtill uppskattar han skönheten och mångfalden i en lövrik skog. Numera är han och Gunnel pensionärer. Men som aktiva i föreningen Smålands trädgård och LRF-projektet Skogens kraft och Lövsuccé 2.0, fortsätter de att utveckla gårdens värden. Två hus uppförda från den egna skogens råvaror hyrs ut. En solosåg, goda samarbeten och ett kreativt sinne har lett till att Gösta nu bygger vad han kallar ett ”blandskogs-hus” med inntertak i både björk, furu och gran.

3 FRÅN ÄVENTYR TILL NATURUPPLEVELSE

I Ramkvilla möter vi Jan Evanson. Han är personen bakom Ramoa, äventyrsbyn, som har utvecklats till ett besöksmål med gäster från hela världen. Ramoa ligger på ett skogsskifte om 20 hektar med

lång strandlinje. Skogen är vanlig produktionsskog men allteftersom verksamheten förändrats gör skogens betydelse det med. Vildmarksloppet lockar hundratals och ger skogen nya sociala och ekonomiska värden. Förr kom gästerna främst för roliga femkamper och bastubad. Numera kommer merparten för att uppleva de enkla men spektakulära boendena och naturupplevelsen som ingår i boendet. På frågan om hur Jan arbetar med utveckling svarar han:

– Jag utvecklar det jag själv uppskattar. Jag liksom andra förändras med tiden, säger han och fortsätter:

– För mig får platsen och bygdens historia allt större betydelse. Jag vill uppleva naturens närhet, jobba med lokala företag och råvaror; helt enkelt känna att jag är en del av något större. Mina gäster är inte så olika mig själv, säger Jan och ler.

På vattnet flyter en flotte med panoramafönster dit man måste paddla för att övernatta och i en talldunge med sjöutsikt har Jan byggt ett 8-kantigt trädäck med eldstad. Ett år som detta blir det både en coronasäker miljö för grupper och en plats att sova i hängmatta under bar himmel. Jan upplever

”För mig får platsen och bygdens historia allt större betydelse. Jag vill uppleva naturens närhet, jobba med lokala företag och råvaror; helt enkelt känna att jag är en del av något större.

Jan Evanson

Familjen Bobbert serverar cafégäster i den 200 år gamla ladan där sticketaket är bevarat. Foto Anne Elisabeth Art

Charlotte på Sjöhaga har markägaravtal för kursverksamhet i skogar som andra äger.

att besökarna kommer hit för att umgås och njuta av livet, här är ju både social distans och utevistelse naturliga ingredienser. Jans vision är att Ramoas skogar ska kombinera naturnära boenden, friskvård och socialt umgänge samtidigt som den brukas genom plockhuggning.

☞ ramoa.se

4 EN OAS I SKOGEN MED VIBBAR FRÅN AFRIKA

På Strömbäck möter vi familjen Bobbert, en sydafrikansk/svensk familj som 2018 öppnade ett gårdscafé. Strömbäck, där mamma Marie växt upp, är en gammal skogvaktarbostad på 2,5 hektar i kanten av Hökensås djupa tallskogar. Familjens drivkraft i Strömbäcks gårdscafé är att uppmuntra människor och att få gästerna att känna sig värdefulla.

– Respekten och kärleken för våra medmänniskor bär vi med oss från livet i Sydafrika, där vi arbetade för barn och ungdomar i sociala projekt, säger Marie och fortsätter:

– Vår slogan är ”En oas på Hökensås” och det känns lika viktigt att förvalta gårdens historia som att integrera Sydafrikansk kultur i allt vi gör.

Hon berättare vidare att lokala samarbeten i olika former kommer naturligt.

– I somras hade vi en fotoutställning med lokala fotografer. Vi upplever att vårt sätt att fläta samman Strömbäcks historia med vår sydafrikanska kultur uppskat-

tas. Ja, kanske ger det till och med fler gäster. Gårdscaféet var välbesökt även under 2020.

– Antagligen för att vi nästan är ”naturligt coronasäkrade”, mitt i skogen och med gott om plats! fortsätter Marie.

När caféet är vinterstängt drömmar familjen om framtiden. På sikt vill de erbjuda boenden, vara en naturlig mötesplats och kunna ge ungdomar sommarjobb.

☞ strombackcafe.se

5 KURSGÅRD MED HUNDGRUPPER PÅ ANNANS MARK

På Sjöhaga möter vi Charlotte Lundberg som driver en B&B-kursgård med fokus på grupper med hundägare.

På Sjöhaga, det som tidigare var ett traditionellt pensionat mellan Mullsjö och Habo, möter vi Charlotte Lundberg. Idag driver hon det gemytliga Sjöhaga som en kursgård med fokus mot hundägare. Charlotta, som själv är en passionerad hundägare, såg ett behov av kunna samla grupper med hundägare för att kunna anordna olika kurser. Sjöhaga har under många år varit känt för sin goda mat. Att laga bra mat från grunden, helst på lokala och ekologiska råvaror är en av grundbultarna i verksamheten och detta är något som fortfarande är väldigt viktigt för Charlotte.

Här finns gott om plats för hundar och gruppen har anläggningen för sig själv, vilket fått många för- eningar och kennlar att bli återkom-

mande gäster. Men pensionatet som ligger sjönära mitt i lilla Furusjö, har ingen egen skog. För att kunna arbeta med hundgrupper har Charlotte uppvaktat ett antal skogsägare i trakten.

– Samarbete kräver alltid ett tagande och givande och att man försöker förstå varandras verklighet, säger Charlotte.

I nuläget har hon tre olika avtal om att få nyttja någon annans mark för hundträning. Charlotte är nog med att avtalen bara gäller för grupper som bor på Sjöhaga. Hon är även nog med att försöka få sina gäster att förstå begränsningarna med allemansrätten.

– Återkommer man ofta till samma plats blir det lätt slitage på naturen och det ingår inte i allemansrätten, säger hon med ett varmt leende. ■

MÅNGBRUKSKONVENT

16-17 september på Asa Herrgård.

För vem: småföretagare i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län

Vad: LRF-ägt projekt som pågår 2020-2022 men vill skapa ett nätverk som finns kvar.

Hur: Nätverksträffar och kurser hos olika företagare på så kallade Demogårdar

☞ skogenskraft.se

Fältgentiana – en sällsynt raritet

Fältgentianan är en ört som framförallt trivs i gräsmarker som hävdas med slåtter eller bete. I vissa fall kan den även finnas i gräsmattor, i vägkanter och i kraftledningsgator. Arten finns i Sverige från Skåne till Jämtland, med undantag av Öland och Gotland. I Jönköpings län finns det ungefär 60 registrerade lokaler med fältgentiana, de flesta i östra och nordöstra delen av länet. Fältgentianan var tidigare en ganska vanlig art i våra ängs- och betesmarker, men är idag en sällsynt raritet som återfinns allt mer sällan.

Text Kristin Norkvist och Johanna Petersson | **Foto** Johan Rova

FÄLTGENTIANANS EKOLOGI

Fältgentianan kan bli upp till 20 centimeter hög och i den violetta blommans pipöppning sitter en ring av fransar. Roten kan ha en doft av ättika och hela växten smakar beskt. Enligt Linné har fältgentianan använts både mot frossa och som ersättning för humle vid ölbrygging. Växtens form och blomningstiden varierar kraftigt, vilket har gjort att fältgentianan delas in i tre underarter; vanlig fältgentiana, sätergentiana och kustgentiana. Det är den vanliga fältgentianan som finns i Jönköpings län. Den vanliga fältgentianan delas dessutom in i två varieteter; tidig- och senblommande. Tidigblommande fältgentiana blommar vanligtvis i månadsskiftet juni-juli och den senblommande ungefär en månad därefter. Skälet till att de inte anses vara egna arter är att det finns mellanformer. En population kan dessutom gå från en form till en annan beroende på hur dess miljö förändras.

Den vanliga fältgentianan är tvåårig. Det betyder att under det första året växer det bara upp en bladrosett och under det andra året blommar den. Humlor hjälper till i pollineringen av fältgentianorna, men en stor del av blommorna självpollineras. Efter blomningen och fröbildning dör fältgentianan. Fältgentianan har en kortlivad fröbank, vilket innebär att fröna bara klarar att ligga i jorden i max fem år utan att gro. Därefter dör fröna om det fortfarande inte har blivit gynnsamma växtförhållanden.

DE STÖRSTA HOTEN

Tyvärr har fältgentianan minskat i antal under senare årtionden och det beror till största delen på att dess livsmiljö har försvunnit eller förändrats. I den svenska Rödlistan från år 2020 hör arten till kategorin ”starkt hotad” (EN). Det beror på att de flesta av de gamla betes- och slåttermarkerna inte sköts på samma sätt som tidigare.

Fältgentianan är väldigt beroende av rätts sorts skötsel. De största hoten mot artens överlevnad är (förutom upphörd skötsel) alldeles för hårt bete, eftersom den inte klarar att bli avbetad, men också för svagt bete då den inte kan växa i för hög vegetation. Dessutom får förnan (gamla döda växtdelar, mossor med mera som finns närmast marken) inte bli tjockare än 2–3 centimeter, eftersom fröna då inte klarar av att gro.

SKÖTSEL AV VÄXTPLATSERNA

Något som verkar gynna fältgentianan är traditionell fagning på våren innan växtsäsongen kommer igång. Månadsskiftet mars-april brukar för det mesta vara bra för fagning. Då har snön smält bort och löv, gammalt gräs med mera har torkat upp lite. Skötseln av växtplatsen måste också gynna fröproduktionen.

Det svåra är att de olika underarterna kräver olika skötsel eftersom de har olika blomningstid. Tidigblommande fältgentiana blommar vanligtvis i månadsskiftet juni-juli, och den senblommande ungefär en månad senare. För tidigblommande fältgentiana rekommenderas sent betessläpp, alternativt slåtter efter frömodnaden, vanligen i månadsskiftet juli-augusti, och efterbete från september. Senblommande fältgentiana gynnas däremot bättre av svagt till måttligt bete under hela sommaren och hösten, så att inte bladrosettarna tvingas att växa i för hög vegetation. Ibland kan det dock vara bäst att helt avbryta betet under blomningstiden så att blomningen och fröproduktion gynnas. Om den senblommande fältgentianan växer i en äng kan ängen slås ungefär fyra veckor innan blomning. Det är också bra att efterbeta ängen på hösten och faga den på våren. Viktigt vid slåtter är också att höet får ligga kvar och torka ordentligt så att fröna lättare trillar ur kapslarna.

Det kan också ha betydelse vilken sorts betesdjur som betar fältgentianans växtplatser. Ibland kan får beta

fältgentianan för hårt, vilket gör att den kan minska i antal, medan hästar tenderar att undvika den helt. Det bästa är att ha lite koll på växtplatserna så att betet kan pausas eller djuren flyttas om det behövs.

VAD ÄR VIKTIGAST?

De viktigaste åtgärderna för att bevara fältgentianan är alltså att fortsätta med skötseln på marker som fortfarande hävdas. Dessutom behövs återupptagen hävd på gamla lokaler och eventuellt också manuell återetablering av arten. Det är även viktigt att fortsätta sköta de lokaler som finns på de otraditionella platserna, till exempel vägkanter och kraftledningsgator.

ANDRA SOM GYNNAS

Fältgentianan har visat sig vara långt ifrån ensam om att gynnas av sen hävd. Här hittas också vildbin, fjärilar, bladbaggar, samt tidigblommande slåtteranpassade växter som till exempel brunkulla och finnögontröst. Genom att hjälpa en art gynnas alltså på samma gång en mängd andra, vilka tillsammans bidrar till en mycket speciell, och värdefull, biodiversitet.

FÄLTGENTIANAN ÄR FRIDLYST

I Jönköpings län är fältgentianan fridlyst. Fridlysningen betyder att växten inte får plockas, grävas upp eller skadas på annat sätt. Inte heller växtplatsen får störas så att miljön blir ogästvänlig för arten. ■

KONTAKT

Har du fältgentiana på din mark?

Vill du ha mer information om fältgentianan och hur man kan gynna den? Kontakta gärna oss!

Kristin Norkvist

Telefon 010-223 63 79
kristin.norkvist@lansstyrelsen.se

Johanna Petersson

Telefon 010-223 63 35
johanna.petersson@lansstyrelsen.se

Vargar och tamdjur

Närvaron av större rovdjur väcker lätt oro och tankar hos människor kring hur tamdjur bäst skyddas. Vargar lever mest av vilt så som älg, rådjur, kron- och dovhjort, vildsvin och småvilt. Men ibland händer det tyvärr att vargar angriper och dödar tamdjur.

Text Linda Andersson | Foto Mia Bisther

Vid ett rovdjursangrepp ska djuren alltid besiktigas av Länsstyrelsens besiktningsperson. Om Länsstyrelsen bedömer att tamdjur dödats eller skadats av rovdjur har du som djurägare rätt till ersättning av staten. Du har även rätt till ersättning för eventuellt merarbete i samband med angreppet, veterinärkostnader och utgifter för till exempel kadvärben.

Viltskadecenter sammanställer varje år statistik över rovdjursangripna tamdjur från alla län. Sammanställningarna visar att får är de tamdjur som löper störst risk att angripas av rovdjur medan angrepp på övriga tamdjur är mycket få.

TJÄNSTEN ROVDJURSALERT

Länsstyrelsen har en tjänst (Rovdjursalert) där du får ett sms varje gång det förekommit ett rovdjursangrepp i din närhet och anmälan för tjänsten görs på Länsstyrelsens webbplats. Efter ett angrepp stannar oftast rovdjuret kvar i området närmaste tiden.

– Tjänsten gör att du kan hålla extra uppsikt över dina djur om det skett ett angrepp i närheten, säger Linda Andersson, vilthandläggare.

STÄNGSELBIDRAG TILL FÅRÄGARE

Det går även att söka bidrag för rovdjursavvisande stängsel. Bidraget är 50 kronor/meter. Du söker via

Jordbruksverkets webbplats om du har mark med jordbruksblock, och hos Länsstyrelsen för mark utan jordbruksblock. Bidraget riktas till fårägare eftersom det är på får som majoriteten av alla rovdjursangrepp sker.

– Du kan kontakta Länsstyrelsen för en kostnadsfri rådgivning innan du väljer att ansöka om bidrag eller innan du påbörjar arbetet med stängslet. Det finns entreprenörer som arbetar med rovdjursstängsel och det finns föreningar som erbjuder hjälp med att sätta upp stängsel, fortsätter Linda Andersson.

Du kan också få bidrag för inköp av boskapsvaktande hund. Boskapsvaktande hundar lever tillsammans med fåren och har visat sig vara ett gott skydd mot rovdjur. Det krävs dispens för att kunna ha hunden lös bland fåren liksom mycket kunskap och engagemang hos ägaren.

För mer råd och information kontakta Länsstyrelsen Jönköpings län eller Viltskadecenter. ■

KONTAKT

Besiktningspersoner och rovdjursinventerare kan kontaktas även kvällar och helger

Kjell Mohlin	070-213 96 95
Anders Gunnarsson	070-290 89 08
Bo Adolfsson	070-549 80 61
Sten Johansson	070-867 28 20
Göran Hansson	070-928 62 92

Kontroller ger rätt stöd till rätt mottagare

Kontrollerna är en förutsättning för att stöd och ersättningar ska kunna betalas ut till stödmottagarna. Länsstyrelsen genomför cirka 160–200 besök hos lantbrukare över hela länet.

Text Cornelia Mattiasson och Stefan Liljengren | **Foto** Camilla Zilo.

För att säkerställa att de uppgifter som lämnats i SAM-ansökan stämmer, så jämförs lantbrukarens uppgifter med hur det ser ut på plats genom fältkontroller.

– Kontrollerna ger dig som lantbrukare en garanti för att rätt stöd når rätt mottagare, och därmed att skattepengarna används på det sätt som lagstiftaren beslutat, säger Toomas Pantzar, chef för enheten för fältkontroll.

Kontrollerna är avgiftsfria. De omfattar främst den enskilde lantbrukarens sökta areal- och djurstöd, men även allmänna regler kring verksamheten. Omfattningen av kontrollerna och vilka företag som ska kontrolleras styrs av urval från Jordbruksverket och i viss mån också av urval från Länsstyrelsen.

– Även om en lantbrukare får kontrollbesök flera år i rad, så behöver inte det betyda att något är fel. Det kan bero på slumpen, säger Toomas.

KONTAKT TAS INNAN BESÖKET

Innan kontrollen påbörjas tar kontrollanten kontakt med lantbrukaren, oftast via telefon. I de flesta fall finns det möjlighet att kontakta lantbrukaren tidigast 48 timmar innan kontrollen ska börja.

– När vi får ta kontakt för att avisera kontrollen är reglerat. Vissa kontroller sker dock utan kontakt innan. Reglerna innebär att vi inte

alltid kan tillmötesgå eventuella önskemål om tidpunkt för kontrollen, fortsätter Toomas.

Vid aviseringen berättar kontrollanten om hur kontrollen kommer att gå till liksom om vilka stöd och ersättningar som omfattas. Då kan även frågor, funderingar och förväntningar kring kontrollen tas upp. Hur lång tid själva kontrollen tar beror på gårdstorlek, djurantal och omfattning av sökta stöd. Det innebär att kontrollen kan ta alltifrån några timmar till flera arbetsdagar.

– Vid kontrollbesöket kommer vi med väl uppmärkta bilar och bär profilkläder samt tjänstlegitimation, som visar att vi kommer från Länsstyrelsen, säger Toomas.

DU FÅR GÄRNA DELTA

Givetvis är du som lantbrukare välkommen att vara med vid kontrollen. Deltagandet vid arealkontroller är valfritt.

– Om du inte vill delta eller är förhindrad, så kommer vi överens om hur vi kan redogöra för kontrollen i efterhand, säger Toomas.

Vid djurkontroller och speciella miljöstöd är däremot medverkan en förutsättning för att kontrollen ska genomföras. Att inte vara behjälplig vid kontroll kan påverka jordbruksstöden med avdrag eller kan leda till avslag.

Under kontrollen dokumenteras

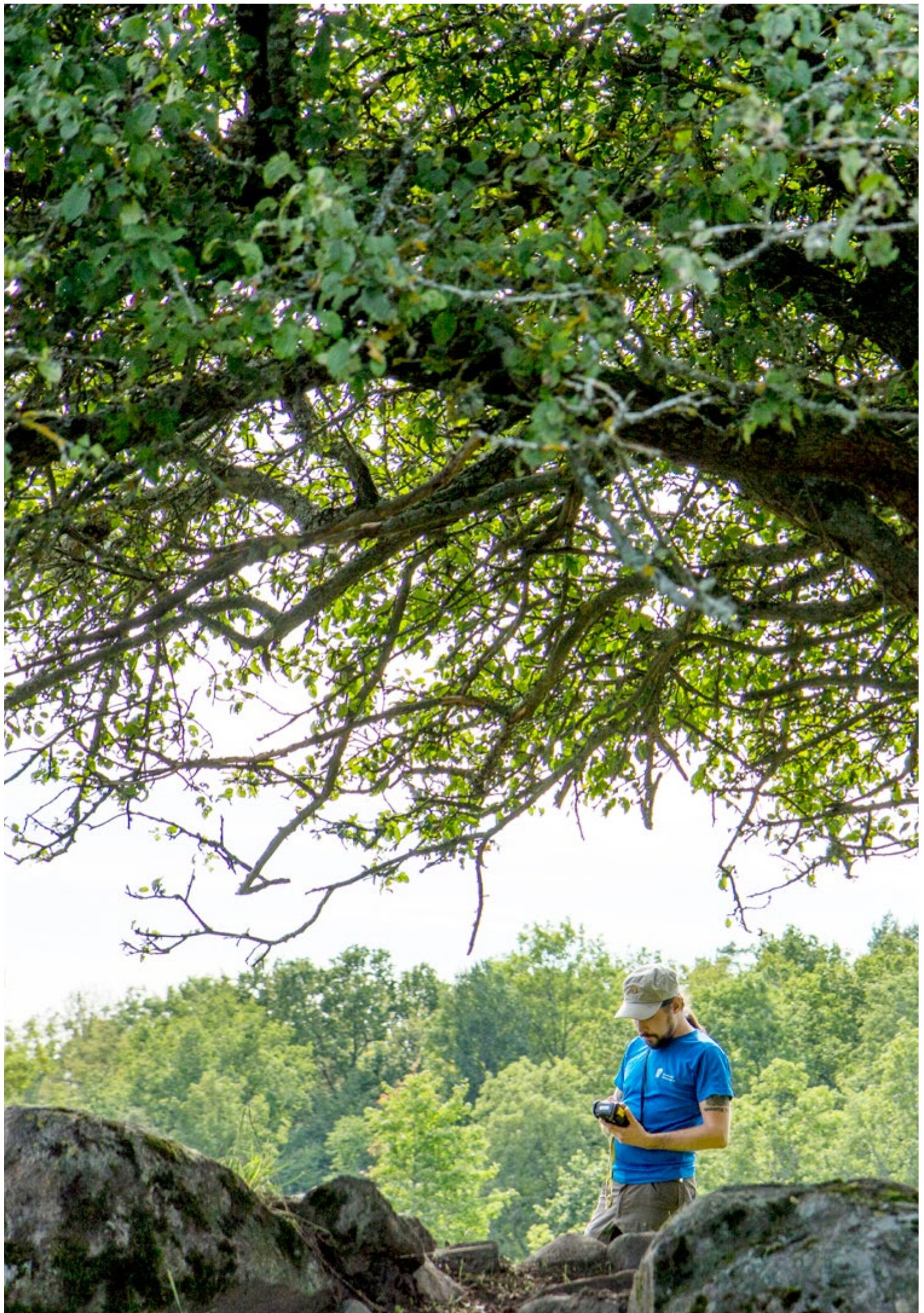
vad som konstaterats vid besöket. Dokumentationen sammanställs och fungerar senare som underlag för handläggning av stöden. Eventuella brister och avvikelser tas upp men vilka följder det får för lantbrukarens stöd och ersättningar avgörs i ett senare skede.

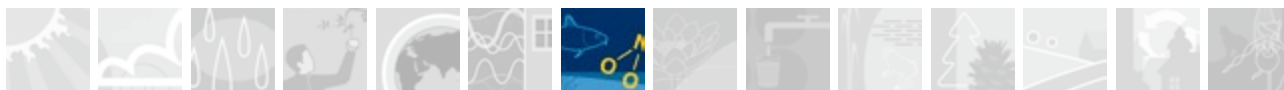
KONTROLLER I PANDEMITIDER

Kontrollanternas är givetvis måna om att minska smittspridningen i samhället och agerar därefter. För dig som blir kontrollerad innebär detta att eventuell kontroll av dokumentation eller avstämning efter genomförd kontroll helst sker utomhus med kloka avstånd eller telefonledes.

– I de fall vi behöver er hjälp med att genomföra kontrollen, till exempel vid registerkontroller av djur, har vi med oss skyddsutrustning i form av handsprit, munskydd, visir och skyddshandskar. Utrustningen, eller delar av utrustningen, används i de fall vi bedömer att detta behövs. Vid vistelser i stallar har vi, som bruklig rutin, rena overaller och stövlar eller skoskydd på oss.

– Pandemin påverkar hela samhället. Vi åker inte ut på kontrolluppdrag om vi har symptom på smitta och tröskeln för när vi väljer att avstå från kontroller är låg. Vi hoppas därför på överseende med att en aviserad kontroll kan komma att ställas in med kort varsel, säger Toomas. ■

Ny våtmarkstyp mot övergödning i Lillån

Det är viktigt att minska tillförseln av näringsämnen från land till vatten i områden där övergödning är eller riskerar att bli ett problem. I Ås har Åke Larsson färdigställt en alldeles speciell våtmark. Den andra i sitt slag i länet.

Text Maria Carlsson och Lisa Weimann

Vad händer i vattendrag och sjöar som får för mycket näring? Vad kan du själv bidra med för att avlasta dem från näringstillförsel, så att vattenkvalitet och ekosystemet ska nå miljömålet Ingen övergödning? I vattendrag som rinner genom jordbruksmark kan näringsrika jordar göra att för mycket näring följer med ut i vattnet. Detta orsakar problem i ekosystemet. I sjöar sker mycket av produktionen med hjälp av små alger (plankton) och större vattenväxter. De behöver bland annat kväve och fosfor för att växa, precis som växterna på land. Men det är av stor vikt att det inte blir för mycket näring i vattnet. Det leder till algbloomingar, syrebrist och obalans i ekosystemet, vilket brukar märkas på fiskesamhället.

HÅLL KOLL PÅ JORDEROSION

Växtnäringen ska göra nytta på åkermarken, inte förloras till vattendrag och sjöar. En faktor som markägaren själv lätt kan hålla koll på är jord-erosion. Markus Hoffman, vattenexpert på LRF, talade redan 2014 om 90-10-3. Det

betyder att i grova drag 90 procent av erosionen sker från 10 procent av vattendragets sträcka under 3 procent av tiden. Alltså kan man genom att identifiera de platser där erosionsrisken är störst och genom att åtgärda dessa minska närings-tillförsel via erosion väldigt mycket.

– Vi vill ju behålla näringen på åkermarken där den gör nytta i produktionen av livsmedel och djurfoder, påpekade Hoffman på Lantbruks- och vattenforum på Stora Segerstad, 2014.

INTEGRERAD SKYDDSZON I ÅS

Inte så långt från Stora Segerstad, i Ås, har Åke Larsson nyligen färdigställt en alldeles speciell våtmark. Den andra i sitt slag i länet. Vid en första anblick liknar inte våtmarken den normala bilden av våtmarker. Istället ser det ut som ett långsmalt dike med en smal, djup del närmast åkern och lite bredare, grund trädbevuxen del ut mot vattendraget.

– Vattnet från täckdikessystemet leds in i den integrerade skyddszonen där rening sker i flera steg. Tyngre partiklar sedimenterar, bakterier omvandlar olika kväveför-

eningar till kvävgas, träd och våtmarksväxter tar upp en del näring och slutligen filtrerar marken bort en del. Det betydligt näringsfattigare vattnet sipprar sedan ut i ett dike som rinner vidare till Lillån, berättar Lisa Weimann som arbetar med övergödningsfrågor på Länsstyrelsens vattenenhet.

Unikt med denna våtmarksmodell är att den tar relativt liten plats i landskapet. En vanlig invändning från markägare är annars att en våtmark kräver plats som skulle kunna nyttjas i jordbruket.

RÄTT TILLFÄLLE

Marken där den integrerade skyddszonen har anlagts arrenderar Åke Larsson av Svenska kyrkan. 2020 var det dags att dränera om och här fanns förutsättningar för den här moderna typen av våtmark. Åke och hans familj har gjort grävarbetet själva efter överenskommelse med Svenska kyrkan.

– Vi har kunnat leda dränering från 7-8 hektar åker till den här relativt lilla våtmarken, berättar Åke.

Fortsättning på nästa uppslag »

Så här ser det ut idag när vattnet
släppts på. Fotograf Åke Larsson.

Anläggningen med den integrerade skyddszonen i Ås. Foto: Elias Larsson.

Lillån mynnar ut i norra Bolmen och är ett vattendrag som är påverkat av övergödning från både åkrarna omkring och den näringsrika fågelsjön Draven. Att förbättra vattenkvaliteten här är ett högprioriterat arbete i Jönköpings län.

Det har länge pågått arbete för att förbättra vattenkvaliteten i Lillån. För ett tiotal år sedan inventerades alla enskilda avlopp runt ån i både Värnamo och Gislaveds kommun. De som inte blev godkända har förbättrats och byggts om. Hushållningssällskapet hade samtidigt ett rådgivningsprojekt med fokus på växtnäring. I samband med det åkte några markägare på studieresa och fick se Hushållningssällskapet i Hallands integrerade skyddszon på gården Lilla Böslid. Redan då föddes idén om att göra något liknande vid Lillån i Ås. Men det var först nu när dräneringen skulle göras om, som det blev läge. Peter Feuerbach, som tidigare arbetat på Hushållningssällskapet i Halland har gett Åke och hans son Elias värdefulla tips och instruktioner vid bygget i Ås.

HUR BRA RENAS VATTNET?

Tidigare studier från Halland visar att denna våtmarkstyp är väldigt bra på att sänka halten av kväve och fosfor, vilka är de grundämnen som leder till övergödning. Till exem-

pel renades upp till 90 procent av fosfor och 35 procent upp till 80 procent av kvävet på vattnets väg genom våtmarken. Just detta försök gjordes på sandig jord i Halland.

Under året kommer Länsstyrelsen tillsammans med Bolmens forskningsstation att ta vattenprover för att ta reda på hur stor reningseffekten är. Länsstyrelsen hoppas att projektet kan få ringar på vattnet och att fler markägare vill bidra till att höja vattenkvaliteten i Lillån och därmed också Bolmen.

Sedan tidigare finns en liknande anläggning en bit från Stora Segerstads naturbrukscentrum utanför Reftele. Båda ligger alltså vid Lillån och området ligger i framkant för denna nya teknik i Jönköpings län.

GREPPA NÄRINGEN

Det finns många sätt att optimera hantering av växtnäring för att öka produktionen och minska övergödning av våra vatten. Rådgivning inom Greppa näringen ger förslag på hur man kan jobba.

Projektet Greppa näringen fyller 20 år i år. Lika länge har man anordnat enskilda rådgivningar och gruppaktiviteter som både lantbrukare och miljön tjänar på. Nytt från och med 2021 blir att man börjar erbjuda rådgivning speciellt för hästgårdar. ■

INGEN ÖVERGÖDNING

"Halterna av gödande ämnen i mark och vatten ska inte ha någon negativ inverkan på människors hälsa, förutsättningar för biologisk mångfald eller möjligheterna till allsidig användning av mark och vatten." Citat hänger i luften.

Ingen övergödning är ett av 14 miljömål som Jönköpings län berörs av. 75 procent av våra sjöar och vattendrag når inte god ekologisk status, som är ett mått på hur vattnet mår. När det gäller just övergödning (fosforhalten) är det 16 procent som inte når god status. Det pågår flera olika projekt för att minska övergödningen, men det finns mycket kvar att göra.

DU KAN BIDRA!

- Gå ett varv på dina marker och se om du kan hitta platser längs diken eller vatten-drag där erosion kan bli ett problem. Kan du göra något för att hindra det?
- Om du har djur: Hur fungerar gödselhanteringen? Finns det något att göra när det gäller lagring och spridning?
- Finns det någon plats på din fastighet där det skulle passa med en våtmark eller integrerad skyddszon?
- Kontakta Länsstyrelsen angående dina planer, det kan finnas bidrag att söka.

LÄS MER

SLU har samlat mycket kunskap om miljöåtgärder i jordbruket på sin sida:

∞ slu.se/institutioner/mark-miljo/samverkan/goodla/

Vill du veta mer om Greppa näringen finns information på:

∞ greppa.nu/

Pernilla Ardholt på Länsstyrelsen är kontaktperson för Greppa näringen i Jönköpings län
Telefon 010-223 62 25
pernilla.ardholt@lansstyrelsen.se

Läs om hur integrerade skyddszoner är konstruerade och fungerar på

∞ wetlands.se/

Hur det står till med vattnet där just du bor kan du läsa mer om i databasen Vatteninformations-system Sverige:

∞ viss.lansstyrelsen.se/

Nya pengar till Landsbygdsprogrammet

Vi har fått 80 miljoner att fördela under 2021 och 2022 till Jönköpings län. Pengarna riktar sig framförallt till dig inom de gröna näringarna.

Text Elna Ljunggren

Det går bland annat att söka investeringsstöd till jordbruk och startstöd för unga lantbrukare fram till och med 31 augusti 2021. Intresset har varit stort och stor del av budgeten är redan in-tecknad sedan pengarna från innevarande programperiod tog slut.

Det finns också ett stöd för dig som vill bredda och utveckla din verksamhet på landsbygden. Investeringen ska leda till nya arbetstillfällen. I denna åtgärd efterlyser vi bra investeringar och du kan söka till och med 31 maj 2021.

Regelverket för förlängningsåren är i stort desamma som under tidigare programperiod. Några justeringar har gjorts i Jönköpings

läns regionala handlingsplan inför förlängningsåren.

Varje länsstyrelse har en regional handlingsplan där det framgår vilka stöd som går att söka, vilka stöd som hanteras i beslutsomgångar och vilka som hanteras löpande. I handlingsplanen finns urvalskriterier för samtliga stöd. Urvalskriterierna används vid poängsättning av ansökningar inom Landsbygdsprogrammet. De ansökningar med högst poäng inom en beslutsomgång är de som först beviljas stöd. Vid löpande hantering behöver ansökningarna nå upp till en minimnivå i urvalskriteriepoängen för att kunna beviljas stöd. ■

PÅGÅENDE ANSÖKNINGSPE-RIODER INOM LANDSBYGDS-PROGRAMMET

- **Investeringsstöd för nya jobb på landsbygden**
Ansökningsperiod till och med 31 maj 2021
- **Startstöd till unga lantbrukare**
Ansökningsperiod till och med 31 aug 2021
- **Ökad konkurrenskraft inom jordbruk och trädgård**
Ansökningsperiod till och med 31 aug 2021

För övriga åtgärder tillämpas löpande handläggning och ärendet handläggs i turordning.

Du kan läsa mer om stöden under Natur och landsbygd på vår webbplats:

🌐 lansstyrelsen.se/jonkoping

Fira in våren med rabarber

När våren äntligen kommit så är det extra roligt att skörda det där första naturen och trädgården har att erbjuda. Det äts nässelsoppa med nykokta ägg och bakas rabarberpaj i vart och vartannat hem. Jag tycker rabarberpaj är himmelsk gott i sin form, men kände ändå att jag ville hitta på något annat spännande med dessa vackra, syrliga stjälgar. Så för något år sedan gick jag loss och testade allt möjligt med denna härliga växt. Här delar jag med mig av några favoriter som jag fastnade lite för. Bjud hem dina trevliga grannar en solig varm kväll och bjud på rabarber. Kanske i form av en svalkande drink till en vacker dessert bestående av en krämig sorbet överringlad av rabarbersirap serverad med en enkel rabarberrem. Syrligt, sött, friskt och så gott!

Text och foto Johanna Petersson

RABARBERREMMAR

Ugn
70°C

Använd massan som blivit kvar då sirapen runnit av. Vill man smaksätta massan ytterligare kan man till exempel tillsätta lite kanel. Bred ut massan tunt på ett bakplåtspapper och låt stå i ugnen i (70 grader) tills det är klart. Det kan upp emot åtta timmar. Titta till lite då och då, för att se om det är klart. Den ska vara seg, inte kladdig. Klipp eller skär massan i lagom breda remmar, doppa i florsocker och rulla sedan ihop.

RABARBERSORBET

300-400 g rabarber skurna i mindre bitar
2 äggvitor
2,5 dl strösocker
0,5 dl vatten
0,5 lime
2 msk glykossirap

Koka upp rabarber och socker i en kastrull och låt puttra i cirka tio minuter. Mixa sedan röran slät i en blender eller med en mixerstav. Tillsätt pressad limesaft och glykossirap, blanda om och låt svalna. Ställ sedan i kylen, så att den blir riktigt kall.

Vispa äggvitan till ett fast skum, vänd sedan ner i rabarbersmeten och blanda noga. Har du en glassmaskin så använd den. I annat fall går det bra att hälla sorbeten i en burk med lock och ställa den i frysen. Då är det bra att ta ut sorbeten efter en halvtimme, mixa den ytterligare en gång och därefter låta den frysa några timmar. Sedan är den redo att skopas och avnjutas!

RABARBERSIRAP

300-400 g rabarber skurna i mindre bitar
3 dl strösocker
1 msk vaniljsocker
0,5 lime

Koka upp rabarber, socker och vaniljsocker i en kastrull och låt puttra i cirka tio till 15 minuter. Tillsätt pressad limesaft och sila av saften från rabarberna. Håll upp i en liten flaska eller burk och ställ kallt i kylen.

Sirapen kan man sedan ringla över glass eller använda för att blanda en kall drink!

Smått och gott från länet

INVASIVA FRÄMMANDE ARTER

Det är dags att börja spana efter jätteloka, jättelöksamin, gul skunkkalla och andra invasiva främmande arter. De hotar vår biologiska mångfald och kan orsaka stor skada i naturen.

VAD KAN DU GÖRA?

- Rapportera ditt fynd. Det är viktigt att bifoga en artbild från platsen.
☞ invasivaarter.nu
- Åtgärda. Om du är osäker på metod eller tidpunkt för åtgärd, ta kontakt med Länsstyrelsen.
- Hantera avfallet på ett säkert sätt. Kontakta din kommun för mer information om vad som gäller.

Naturvårdsverket - samlad information om invasiva främmande arter

☞ naturvardsverket.se

Havs- och vattenmyndigheten - Främmande arter - Arter och livsmiljöer

☞ havochvatten.se

BETESFÖRMEDLING

Vi förmedlar kontakter mellan markägare och djurägare, så att du som har djur kan hitta bete och du som har mark kan få djur som betar den. Förhoppningen är att förmedlingen bidrar till att nå miljökvalitetsmålet "Ett rikt odlingslandskap".

Länsstyrelsen erbjuder denna förmedlingstjänst för att hjälpa till när det finns stor brist på bete till lantbrukets djur på grund av exempelvis torka. Det gör att markägare som har tillgång till betesmarker och djurägare i behov av bete, kan kontakta varandra.

Gå in på vår webbplats och sök på "**betesförmedling**" och skriv in dina uppgifter där.

ÄNGS- OCH SLÅTTERFÖRMEDLING

Ängarna som finns kvar i landskapet är en av våra mest artrika miljöer. Finns det möjlighet att öka skötseln av sådana marker vore det mycket värdefullt!

Har du en äng som du själv inte kan sköta av någon anledning? Eller saknar du egen mark, men är intresserad av att utföra slåtter på annans mark?

Fundera gärna inför nästa säsong och nyttja vår nya Ängs- och slåtterförmedling!

För de extra värdefulla markerna finns dessutom flera ersättningar att söka för det miljöarbete man utför.

Gå in på vår webbplats och sök på "**slåtterförmedling**" och skriv in dina uppgifter där.

INBJUDAN TILL SMÅLÄNSKA FÖRÄDLINGSTRÄFFAR

Är du nyfiken på mathantverk och förädling av lokala råvaror?

Mellan 30 mars och 30 november anordnar livsmedelsstrategierna i Jönköping, Kalmar och Kronoberg en inspirationsserie kring förädling av småländska råvaror.

Vi vänder oss till dig med egen produktion av råvaror, företag inom besöksnäringen eller privatpersoner. Erfarna branschrådgivare och framgångsrika entreprenörer inspirerar och ger inblick i grunderna kring förädling av mjölk, äpplen, frukt och bär eller kött från tacka.

I kalendern på Länsstyrelsen i Kronobergs webbplats kan du läsa mer och även anmäla dig.

☞ lansstyrelsen.se/kronoberg

GÅRDSRUNDA I JÖNKÖPINGS LÄN 11-12 SEPTEMBER

Under 2021 kommer vi inom samarbetet för den regionala livsmedelsstrategin att förstärka insatserna för att synliggöra länets matproducenter, förädlare, gårdsbutiker med flera. Under hela september uppmärksammas olika event kopplade till lokal mat.

11 och 12 september anordnas en länsövergripande gårdsrunda i samarbete med LRF och Hushållningssällskapet i Jönköping. Syftet är att möjliggöra för länsinvånare att upptäcka matproducenter, förädlare och några öppna gårdar som finns och verkar runt om i länet. Vill du vara med och synliggöra din verksamhet och dina produkter?

Vi vänder oss till dig som har:

- gård eller gårdsbutik inom Jönköpings län
- vill och kan hålla öppet klockan 10-16 både lördag och söndag (11-12 september).

Anmälan är kostnadsfri. Alla som anmäler sig kommer att synliggöras på en digital karta som sammanställs av Region Jönköpings län.

Anmäl dig senast 20 maj till:
Christina Odén
christina.oden@rjl.se

Ange gårdens/gårdsbutikens namn, adress, postnummer, ort, webbplats eller Facebooksida, e-post, telefon, öppettider och en kort beskrivning av din verksamhet och vad du erbjuder. Beskriv vilka aktiviteter du vill erbjuda besökarna, till exempel olika stationer, provsmakning, aktiviteter i samarbete med andra aktörer.

Tänk på att anpassa besök utifrån gällande Covid-restriktioner.

Tillsammans utvecklar vi

FRAMTIDENS LANDSBYGD

www.framtidenslandsbygd.se